

Esti séta a kultúra ösvényein

Stifner Gábor interjúja Oláh Jánossal és Csontos Jánossal

– S. G.: *Az ember bemegy egy fafaragóhoz, és látja, amint a fából kikerekednek a minták, a figurák. Az írókról sokan azt képzelik: ül az író, kezében egy ceruza, az egyik végét sokat rágja, a másikkal keveset ír. Szóval, mennyire nyithatók ki az írói műhelyek?*

– O. J.: Úgy nem nyitható ki, mint egy szobrászé vagy festőé, ahol minden egyszerre látható, mert az irodalom nem látványműfaj, hanem a szavak művészete. Ezért az íróé nem olyan műhely, amibe bele lehet látni, hanem olyan, amibe beleképzelteti magát az ember, ha olvassa a vallomásokat. A legtöbb megnyilatkozó betekintést enged alkotói módszerébe. Egy-két évvel azt követően, amikor a Nyitott Műhely-sorozat elindítottuk – 1994-ben vettem át a Magyar Napló szerkesztését –, néhány fiatal író munkatársam kérdezte, hogy mindig Győzike van a bulvárlapok címlapján, mi miért nem teszünk ki írókat? Készítsünk velük egy olyan interjút, amiben betekintést engednek a saját írói tevékenységükbe, és pályaképet is adnak. Amikor – talán – húszéves volt a Magyar Napló, Jancsi (Csontos János – a szerk.) jött az ötlettel, hogy gyűjtsük össze ezeket az interjúkat, és adjunk ki egy olyan könyvet, ami a magyar írók regénye a XX. és XXI. század fordulóján.

Oláh János utolsó interjújának szerkesztett, rövidített változata. A teljes interjúból elsősorban az Oláh János által mondottakat emeltük ki.

– S. G.: *Én – szakmabeliként – a válaszadást, a megnyílást, a valómást, a hiteles, őszinte, valódi kinyílást nehezebbnek gondolom, mint a kérdezést. Hogy van ezzel Oláh János?*

– O. J.: Azt hiszem, én csak egy interjút készítettem Takáts Gyulával, és az sem volt igazi interjú, mert egy nyilvános beszélgetést írtunk le később, amikor már Gyula meghalt. A válaszadás nyilván nehezebb, mert az embernek egy csomó dologgal szembe kell nézni, amire a kérdés utal, amit el akar mondani, hogyan és mint mondja el. Még annyit hozzátennék a regényesség kérdéséhez, hogy tényleg sokféle ars poetica nyilatkozik meg ezekben az interjúkban. Egyrészt van olyan, ami irodalomtörténeti igényű, mély munka, ami az egy-egy életművel foglalkozó kutatók számára kikerülhetetlen. És hát ezek mellett vannak speciális, egy-egy könyvre utaló és rövidebb interjúk is, de az írástechnikai kérdéseken kívül mindegyikben ott van maga az élet, az a sors, ami ezeket az életműveket, műveket szülte, és ez is egy érdekes és izgalmas kérdés. Tehát ez a kötet nemcsak irodalomesztétikai, hanem társadalmi körkép is.

– S. G.: *Társadalmi körkép és személyiségkép, amely tovább rajzolja azt a személyiséget, amelyet az ember legalább is megsejt, amikor egy szerző munkásságában elmélyed. Például, a már említett Takáts Gyulára szerintem nagyon jellemző az, amikor Rippl-Rónai-val kapcsolatos emléket eleveníti*

fel: ő más színekkel festett árnyékokat, mint ahogyan az megszkott a festőmesterségben, és Rippl-Rónai megkérdezte tőle, hogy „te ezt így látod”? Ő igennel válaszolt. „Akkor fessd is így!” – mondta a mester. Ez egyszerre mond el sokat mind Takáts Gyuláról, mind Rippl-Rónairól, egyáltalán a művészet szabadságáról.

– O. J.: Emellett benne van az is, hogy az írók nem a semmiből születnek. Ha nem szembesül valaki gyermek- vagy ifjúkorában azzal a kollektív emlékezettel, amit a szülők, nagyszülők, egy falu vagy más közösség képvisel, akkor nehezen lesz belőle író, mert az írás mindig több, mint egyéni vallomás, ami, ha nem ágyazódik bele a közösségi emlékezetbe, ritkán lesz érvényes. Érdekes történet Takáts Gyuláé, számomra is újdonság volt, amikor elmesélte, hogy Kaposvár örökbe fogadott költőjeként tulajdonképpen két vagy három év szabad alkotói ösztöndíjat kapott köztisztviselői fizetéssel. És ez nem Kaposvár privilégiuma volt, más nagyvárosok is örökbe fogadtak írókat és költőket, és lehetővé tették számukra az alkotást.

– S. G.: *Megjegyzem zárójelben, én ezt egy nagyon-nagyon életképes és jó rendszernek tartom, mert egy nagyváros elbíri, hogy jeles szülötteinek alkotási lehetőségét biztosítsa...*

– O. J.: És még a jelteleneknek is, mert ők akkor fiatal emberek voltak. De nem mindegyik nagyváros, például Budapest most nem bírja el, hogy akár egyetlenegy irodalmi ösztöndíjat is biztosítsa a fővárosban élő alkotóknak. De hát egyetlen más nagyváros sem! Úgy látszik, hogy elszegényedtünk, mert '46-'47-ben, vagy a háború előtt voltak még ilyen gazdagabb

városok, most pedig úgy látszik, nincsenek. Vagy az irodalom lett kegyvesztett – nem tudom pontosan megítélni. Ebben a történetben ugyanakkor az is benne van, hogy először az irodalom – mint a társadalom fontos önvallomása –, az irodalmárok kaptak alkotási lehetőséget. Nyugat-Európában most is majdnem minden nagyvárosnak van irodalom háza. Németországban egész programok vannak: meghívják írókat, és ott az alkotási feltételeket biztosítják, tehát azért ott még mindig van – nálunk nincsen. Később szolgálatot követeltek, hazudni kellett, amikor azt akartad, hogy az irodalomból élhess, és ugye Takáts Gyula felmondta ezt az alkut. Szerintem ma már teljesen mindegy, hogy mit csinál valaki: semmiképpen sem biztosít számára az irodalom egzisztenciát, és még az alkotási lehetőségekhez és a közönséghez való eljutás is borzasztó nehéz lett.

– S. G.: *Ez azért érdekes nekem, mert kívülről szemlélve, az irodalomszerető – Csontos János szavával: könyvorszámban élő – ember szemében Oláh János sikeres ember, aki megcsinálta, hogy az irodalomból és az irodalomnak éljen, értéket közvetít, és ez sikerrel zajlik.*

– O. J.: De nem magamról beszélek, én már öregember vagyok. Tényleg nincsenek gondjaim.

– Cs. J.: Hadd vágjak közbe... Éppen János volt az, aki nem az irodalomból élt, cselgáncsedző és művelődési ház igazgató volt, és nem is tudom, hogy a türt kategóriában és félig-meddig a tiltottban...

– O. J.: Ez bonyolult volt, mert a könyveim részben megjelentek, de én értelmiségiként – ha a sportedzőséget nem tartjuk értelmiségi

állásnak – nem kaptam állást, de cselgáncsedzőként dolgozhattam.

– S. G.: *Szerintem tartasuk annak.*

– O. J.: Tartasuk annak! De ott sem sokáig működhettem: amikor kiderült, hogy nem akarok belépni a pártba – akkor, azt hiszem, a Honvédnál két évig edzősködtem –, utána el kellett jönnöm, és magánemberként tartottam tanfolyamokat. Szerencsére az egy szabad terület volt, de hát nem is az a baj. Az idősebb írók még valahogy élveznek bizonyos megbecsülést a társadalomban, de magára az írásra, tehát az írói művek létrehozására való készítés a társadalomban borzasztó. Kiadóként tudom, hogy egy kitűnő regényért tudok 100.000 Ft honoráriumot fizetni. Hát most gondoljon bele abba, hogy mekkora feladat az, hogy valaki egy év alatt – sőt, egy év is kevés! – igényesen, többszöri átdolgozással megírjon egy regényt. És akkor osszuk el a 100.000 Ft-ot erre az időszakra! Ez egyszerűen nem létező honorárium. Az összes többi művészeti ágban ilyen idiotizmus nincsen. Persze, amikor az ember már öreg, és kap innen-onnan valamit, és nyugdíja is van, akkor engem ez nem érdekel. Még a fiataloknál is van valami ösztöndíjra lehetőség. De amikor alkotóerejének teljében van, harminc és ötven év között egy szerző, akkor teljesen partra van vetve, a napi munka mellett ír, mert máskor nem tud.

– S. G.: *Én ezt két okból sem értem. Egyrészt azért nem, mert a jelszavak szintjén szinte napi rendszerességgel hangzik el, hogy a kultúra igenis termelő erő, igenis kitörési pont, ám mintha ez a gyakorlatban nem jelenne meg. A másik pedig az, hogy a két*

világháború közötti időszak jeles kultúrpolitikusainak neve, pl. Klebelsbergé, napi szinten forog...

– O. J.: ...A nevük!

– S. G.: *Igen, és éppen az volt az az időszak, amikor a kultúrát határozottan kitörési pontnak, stratégiai ágazatnak tekintették. Erről beszélünk, és a valóságban mégsem történik meg. Mi ennek az oka? Ez szándékos, vagy pedig egyszerű oda nem figyelés?*

– O. J.: A kultúra és az irodalom fogalmát kettéválasztja a mai gondolkodás. Az irodalmi kultúra a magyar megmaradás, és minden írásbeliségen alapuló kultúra szempontjából is alapvető volt. Ma ez megváltozott. Azt gondolják a kultúrpolitikusok, vagy én nem is tudom, kik: mivel az irodalom, különösen az igényes irodalom nem látványosan szól tömegekhez, nem is fontos. Ebben egyébként nincs igazuk, mert irodalom nélkül, tehát egy kollektív emlékezet nélkül a nemzet is elhal, és maga a nyelv sem tud létezni. Mondjuk a magyar nyelv tönkretétele is szép lassan halad előre, a tudományos nyelvet már majdnem teljesen kiölték, egy csomó tudományágban nem is születnek meg magyarul a dolgozatok, csak angolul. Az irodalom pedig – mivel kevesen olvassák – a nyelv tanítását nem tudja táplálni, nem jut el az emberekhez. Miért nem jut? Nem azért, mert nem olvasnák, hanem azért, mert ez a könyvterjesztési rendszer alkalmatlan az igényes mai magyar irodalom közvetítésére.

– Cs. J.: Ugyanezt szeretném egy kicsit más nyelvezettel és más megközelítésből megfogalmazni. Azt szokták mondani, hogy átalakult a világ, az írott és mondott szó felől elmozdul civilizációnk